

İlköğretim Düzeyindeki Okullarda Afet ve Acil Durum Planlarının İçeriği ve Mevcut Durumunun Değerlendirilmesi: Çanakkale İli Örneği

Didem Yeşil ^{1,*}, R. Cüneyt Erenoğlu²

¹Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doğal Afetlerin Risk Yönetimi Anabilim Dalı, 17100, Çanakkale

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, 17100, Çanakkale

Özet

Ülkemizde her yıl çok sayıda afet meydana gelmektedir. Geçmişte karşılaştığımız, büyük zararlar veren afetlere baktığımızda; afet öncesi zarar azaltma ve hazırlık evrelerinde sorunlar yaşandığını görmekteyiz. Afetlerin gece ve ya gündüz, ne zaman meydana geleceğini kesin olarak bilmek mümkün değildir. Gün içerisinde en yoğun olan alanlardan biri okullardır. Okul personeli ve öğrencileri toplumun büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle, afet anında kayıpları en aza indirmek için afet ve acil durum planlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Her okulun hali hazırda afet ve acil durum planı bulunmaktadır.

Bu çalışmanın amacı ilköğretim okulları için hazırlanmış olan afet ve acil durum planının içeriği ile uygulanması arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bunun için Çanakkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı olan toplam 24 adet ilköğretim düzeyindeki okulda okul yöneticilerine acil durum ve afet yöntemi planının işleyişi hakkında yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre acil durum ve afet yöntemine yönelik planlanan yönerge ile bunun uygulanması arasındaki uyum analiz edilerek detaylı bir rapor hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Afet, Acil Durum, Okul, Yüz yüze Anket, Analiz.

Abstract

Many disasters happen every year in our country. When looking at disasters, it is encountered in the past, which have caused great damage; we see that there are problems in the pre-disaster damage reduction and preparation phases. It is not possible to know precisely when disasters will come to night, day or day. One of the busiest areas during the day is the schools. School staff and students constitute a large part of the society. For this reason, disaster and emergency plans are needed in order to minimize the losses in the event of a disaster. Each school has currently in disaster and emergency planning.

The purpose of this study is to determine the relationship between the content and the implementation of the disaster and emergency plan prepared for primary schools. For this reason, a face-to-face questionnaire about the functioning of the emergency and disaster method plan has been made to the school administrators at 24 primary education schools affiliated to Çanakkale Provincial National Education Directorate. According to the results of the research, the harmony between the planned directive for emergency and disaster method and its implementation was analyzed and a detailed report was prepared.

Keywords

Disaster, Emergency, School, Face to Face Survey, Analysis.

1. Giriş

Afet: İnsanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen ve etkilenen topluluğun kendi imkan ve kaynaklarını kullanarak üstesinden gelemeyeceği, doğal, teknolojik veya insan kökenli olayların sonuçlarına afet denilmektedir (Özmen ve ark., 2014).

Acil Durum: İvedilikle müdahale etmeyi ve acil yardım faaliyetlerini yürütmeyi gerektiren durum, hal ve olayları ifade eder. Afetin meydana gelmesi hali olarak da ifade edilebilir. Afet sırasında olağanüstü tedbirlerin alınmasına ve faaliyetlerin yürütülmesine gerek duyulan geçici bir durumdur (Ergünay ve ark., 2008).

Tehlike: Can ve mal kayıplarına neden olmak ile birlikte sosyo-ekonomik düzen ve etkinliklere, tabi ve kültürel kaynaklar zarar verme potansiyeli olan her şey (Kadıoğlu, 2008).

Risk: Bir tehlikenin bölgenin sakinleri, özellikleri, etkinlikleri, özgün tesisleri, tabi ve kültürel kaynakları üzerine olan tahmini kötü etkisidir (Kadıoğlu, 2008).

Acil Durum Planlaması: İnsanın canı ve malıyla diğer aktivitelerinin, olağan dışı olayların sonuçlarından en az kayıp ve zararla kurtulabilmesi için yapılması gereken iş ve işlemlerin, olaylar olmadan önce planlaması ve olay sırasında; zamanında, hızlı ve etkili bir şekilde uygulanmasını gerektiren tüm faaliyetler (AFAD, 2004).

Acil Yardım Planları: 7269 sayılı yasa bu planları 'İl-İlçe Acil Yardım ve Kurtarma Planları' olarak adlandırır. Afete zamanında, hızlı, etkili ve koordineli olarak müdahale edebilmek ve etkilenen toplulukların acil yardım ihtiyaçlarını zamanında, hızlı ve etkili olarak karşılayabilmek için, mahalle, İlçe veya İl düzeyinde yerleşmelerin karşı karşıya buldukları tüm tehlikeleri ve muhtemel afetlerde uğranacak kayıp ve zararları afet senaryolarıyla gerçekçi biçimde

* Sorumlu Yazar E-posta: didemysil (Didem Yeşil)

ortaya koyan, kimlerin, ne zaman, nerede, hangi görev ve yetki ile hangi imkan ve kaynakları kullanarak olaya müdahale edeceklerini belirleyen, eğitim ve tatbikatlarla sürekli yenilenen ve geliştirilen belgelerdir (Ergünay ve ark., 2008) .

Afet Yönetimi: İnsanların yaşadıkları çevrede meydana gelen doğal olaylardan haberdar olmaları, bunları nedenlerine kadar ayrıntısı ile tanımaları ve bu olayların tekrarı durumunda bunlardan hiç etkilenmeme veya en az oranda etkilenmelerine olanak tanıyan çalışmaların tümüne “Afet Yönetimi” denilmektedir (Erkal ve ark., 2009) .

2. Afet Türleri

Afetler; doğal, insan kaynaklı ve teknolojik kökenli olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır:

Doğal Afetler: Dünyada süre gelen doğa olayları, insanların yaşamını önemli ölçüde etkilediğinde doğal afet olarak nitelendirilir. Bu kapsamda deprem, buzlanma, çamur akıntısı, çekirge istilaları, çığlar, çölleşme, deniz ve göl su seviye değişimleri, deprem, dolu, don, fırtına kabarması, heyelanlar, hortumlar, kaya düşmesi, kuraklık, orman ve çalı yangınları, rüzgâr, toz, kum, yağmur, kar ve kış fırtınaları, seller, ani sel ve su baskınları, sıcak ve soğuk hava dalgaları, sis ve düşük görüş mesafesi, tarımsal zararlılar, toprak kayması, tsunami, yıldırım, zemin çökmesi, salgın, vb. gibi sayılabilir (Kadioğlu, 2008) .

İnsan Kaynaklı Afetler: Oluşumları İnsan kaynaklı afetlerdir. Örneğin, savaşlar ve iç savaşlar, orman yangınlarının bir kısmı, meskun mahallerde görülen yangınlar, tehlikeli madde kazaları, nükleer kazalar, hava kirliliği, su kirliliği, toprak erozyonu ve salgın hastalıklar, silahlı saldırı, isyan, terörizm ve insanların yer değiştirmesine ve mülteci konumuna düşmesine neden olan diğer olaylar, yangınların bir kısmı, salgınlar vb. (Işık ve ark., 2012).

Teknolojik Afetler: Nükleer santral kazaları, kimyasal, vb. endüstriyel kazalar, uçak, demiryolu ve gemi kazaları, baraj yıkılması, gibi olaylar bu sınıf içinde yer almaktadır. Teknolojik afetler kendi başına tetiklenebileceği gibi doğal bir afet veya bir insan tarafından da tetiklenebilir (Kadioğlu, 2008).

3. Bütünleşik Afet Yönetimi Evreleri

Afet yönetimi, zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme gibi dört ana evreden oluşur. Kayıp ve zarar azaltma, hazırlık, tahmin ve erken uyarı, afetler, etki analizi gibi afet öncesi korumaya yönelik olan çalışmalara risk yönetimi denilirken; müdahale, iyileştirme, yeniden yapılanma gibi afet sonrası düzeltmeye yönelik olarak yapılan çalışmalara ise kriz yönetimi olarak adlandırılır (Kadioğlu, 2008) .

Kayıp ve Zarar Azaltma; Zarar azaltma, bölgelerin fiziksel altyapıları oluşturulurken yer seçimlerinden başlayarak yapılaşmada yasal ve ekonomik yöntemlerin geliştirilmesi ve daha yüksek standartlar ulaşılmasının sağlanmasıdır. Toplumun her kesimine indirgenen çalışmalar ile olası acil durumların zararlarını azaltabilmek amacıyla önlemlerin tanımlanması ve bu kapsamda gerekli çalışmaların yapılmasıdır (Demirci, 2010) .

Hazırlık; Ana hedefi, tehlikenin insanlar için olumsuz etkiler doğurabilecek sonuçlarına karşı önlemler alarak, zamanında, en uygun şekilde ve en etkili organizasyon ve yöntemler ile müdahale edebilmeye hazırlanmaktır. Hazırlıklı olma, acil durum/afet halinde yetki ve sorumlulukların belirlenmesi ve destek kaynaklarının düzenlenmesini de içerir (Kadioğlu, 2008).

Müdahale; Müdahale, acil durumun oluşmasının ardından ortaya çıkan ihtiyaçların tespit edilmesi, iletişimin çok yönlü kurulabilmesi, eğitilmiş kadroların ve gerekli araç gerecin acil durum bölgesine erişiminin sağlanmasını, ayrıca ilk yardım ekiplerinin ve sağlık hizmetlerinin çalışmalarını kapsar (Demirci, 2010).

İyileştirme; İyileştirme faaliyetleri genel olarak arama-kurtarma ve ilk yardım faaliyetlerinin hemen sonrasında başlar. Bu faaliyetlerin hazırlık faaliyetleri sırasında planlanması, etkin olarak uygulanabilmeleri için gereklidir (Özmen ve ark., 2014).

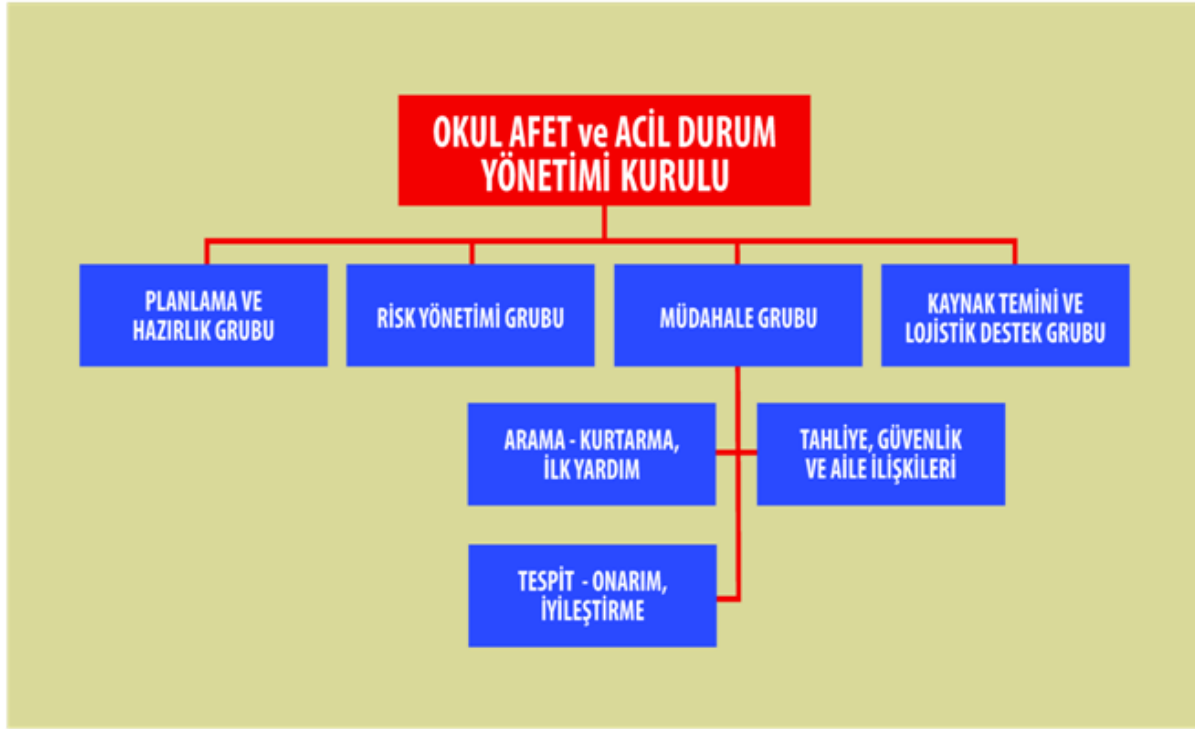
4. Okullar için Afet ve Acil Durum Planları

Ülkemizde her yıl çok sayıda afet yaşanmaktadır. Ülkemizin büyük bir bölümü deprem bölgesinde bulunmaktadır. Geçmişte karşılaştığımız, büyük zararlar veren afetlere baktığımızda; afet öncesi zarar azaltma ve hazırlık evrelerinde sorunlar yaşandığını görmekteyiz. Afetlerin gece ve ya gündüz, ne zaman meydana geleceğini kesin olarak bilmek mümkün değildir. Gün içerisinde en yoğun olan alanlardan biri okullardır. Bu nedenle, afet anında kayıpları en aza indirmek için afet ve acil durum planlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

Okullarda afet ve acil durum yönetimi planlamasının ana amacı, afet öncesinde; afet sonucu doğurabilecek tehlike ve riskleri belirlemek, mümkünse önlemek veya olası etkilerini azaltmak ve olaylara karşı hazırlıklı olunmasını sağlamak, afet sırasında; eğitim ve tatbikatlarla kazanılmış doğru davranış biçimleri ile kurtarma ve ilk yardım ve tahliye esaslarının aksatılmadan uygulanmasını sağlamak, afet sonrasında ise; olaya zamanında, hızlı ve etkili olarak müdahale etmek, kayıpları en düşük düzeyde tutmak ve okulun normal programına bir an önce dönebilmesi için gereken faaliyetleri belirlemek ve uygulanmasını sağlamak olmalıdır (Özmen ve ark., 2014).

Afete yönelik faaliyetler ekip çalışması gerektirir. Bu nedenle tüm personel planlamanın aşamalarını benimsemeli ve plana hakim olmalıdır. Planlar sade, anlaşılır ve sürdürülebilir olmalıdır. Planlar hazırlanırken bireysel yaklaşımlardan kaçınılmalı, ekip çalışması anlayışı ile “Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Kurulu” oluşturulmalıdır. Bu kurul, afet

öncesi, esnası ve sonrasında yürütülecek faaliyetlerden ve afet ile ilgili mevzuata bağlı olarak planların hazırlanmasından sorumludur (AFAD, 2013).

Şekil 1: Kurumsal Yapılanma Örneği (AFAD, 2013).

Okullar için hazırlanacak afet ve acil durum yönetimi planları aşağıdaki temel özelliklere sahip olmalıdır.

- Planın hazırlanması, geliştirilmesi ve uygulanması etkin bir “okul afet yönetimi” biriminin örgütlendirilmiş olmasına ve tüm paydaşlarla işbirliği ve koordinasyon içerisinde çalışmasına bağlıdır.
- Plan hazırlanırken okulu etkileyebilecek tüm tehlike ve riskler dikkate alınmalıdır.
- Güvenilir bilgi ve veriler kullanılmalıdır.
- Plan yalnızca olaylara müdahaleyi değil, risk azaltma ve hazırlık önlemlerini de içermelidir.
- Planda okul ve müstemilatındaki tüm binaların ve tahliye yollarının tehlike ve riskleri de belirlenmeli ve buralarda bir afete karşılaşıldığında nasıl davranılacağı ayrı ayrı belirlenmelidir.
- Plan okuldaki öğretmen ve çalışanlarla varsa engelli öğrenciler için de önlemler getirmelidir.
- Plan yılda en az bir kez eğitim ve tatbikatlarla geliştirilmeli ve güncellenmelidir. Ayrıca yaşanan her afet ve acil durum sonrasında bu olaydan elde edilen dersler mutlaka plana yansıtılmalıdır (Özmen ve ark., 2014).

İyileştirme aşamasında yapılacak çalışmalarda ana hedef; eğitimin mümkün olan en kısa süre içerisinde başlayabilmesinin temini ve meydana gelen olaydan elde edilen derslerin ışığı altında daha güvenli ve emniyetli bir okul ve eğitim ortamı oluşturmaktır. İyileştirme sürecinde yürütülecek faaliyetler; bina ve tesislerin iyileştirilmesi, yönetsel aksaklıkların tespit edilerek giderilmesi, eğitsel ve psikolojik iyileştirme ve okulun yeniden faaliyete geçmesi gibi çalışmaları içerir (AFAD, 2013).

5. Materyal ve Yöntem

Sosyal bilimler alanında yapılan pek çok bilimsel araştırmada çeşitli sosyal olgular ve olaylar yumağından çıkarımlar yapılarak belirli sonuçlara varılmak istenilmektedir. Bu nedenle özellikle kamu yönetimi, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi pek çok alanda yapılan araştırmalarda, nicel yöntemler kullanılmıştır. Bu nedenle çalışma kapsamında nicel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır.

Anket uygulaması yapılmış ve verilerinin analizleriyle elde edilen bulgular yorumlanarak belirlenen başlıklar altında anlatılmıştır. Anket soruları mevcut literatür ve Çanakkale’deki özel gereksinimlerden yararlanarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır.

Bu çalışmada, “Hali hazırdaki afet ve acil durum planının içeriği ve planın işleyişi nasıldır?” sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırma 2016-2017 eğitim-öğretim yılı Bahar yarıyılı ve ilköğretim okullarının afete hazırlık durumları ile sınırlıdır. Araştırmanın evrenini, Çanakkale’deki bütün ilköğretim okulları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, Çanakkale merkezindeki 13 ilköğretim ve 11 ortaokul olmak üzere toplam 24 ilköğretim okulu oluşturmaktadır.

Betimsel olarak desenlenen bu çalışmada, deprensellik bakımından 1. bölgede yer alan Çanakkale ili ilköğretim okulları ele alınmıştır. Hazırlanan ölçek ile, ilköğretim okullarının olası afetlere ve özellikle de depreme karşı hazırlık durumlarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Hazırlanan ölçek, her okuldan yalnızca en az bir idareciye uygulanmıştır. Bu çalışmada idareci görüşlerinin tespit etmek amacıyla üçlü Likert ölçeği kullanılmıştır. Hazırlanan ölçek 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, afet öncesi planlama ve zarar azaltmaya; İkinci bölüm afet esnasında müdahaleye; Üçüncü kısım ise afet sonrasında iyileştirmeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Ölçekte toplam 18 madde bulunmaktadır.

Ölçme aracı bizzat araştırmacılar tarafından, okulların ziyaret edilmesi suretiyle gerçekleştirilmiştir. Bu ziyaretler esnasında okul idarecileri ile çeşitli görüşmeler de yapılmıştır. Okul idarecilerimizin hazırlanan ankete oldukça istekli cevaplar verdikleri gözlemlenmiştir. Bu durum çalışmanın güvenilirliğini arttırmıştır.

6. Sonuç ve Öneriler

İlköğretim okullarının hali hazırdaki afet ve acil durum planı ile işleyişin uyumunun analizi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada her okulun kağıt üzerinde afet planının olduğu sonucuna ulaşılmıştır:

Bu durum her okulun afetlerin verebileceği zararların öneminin farkında olduğunu göstermektedir. Fakat plan oluşturulurken sadece okul yöneticileri ve öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Afet sırasında sonuçlardan etkilenen olan öğrencilerin aileleri hatta servis şoförlerinin de görüşleri alınmalıdır. Hazırlanan plan çerçevesinde, okul personeli ve diğer gruplar kendi görev ve sorumlulukları konusunda bilgilendirilmelidirler.

Afetlerde kısa süreli de olsa ihtiyaç duyulacak sığınakların oluşturulması son derece önemlidir. Belirli aralıklarla tekrarlanması gereken tatbikatlar yapılmalıdır. Öğrencilere afet anında nasıl bir yol uygulaması gerektiği uygulamalarla anlatılmalıdır. Sınıftaki tehlike oluşturabilecek dolaplar sabitlenmelidir. Afet anındaki kaos ortamı, afetin yol açtığı doğrudan zararlardan daha fazla olabilmektedir. Bu nedenle gerçeğe uygun tatbikatlarla bu tür kaoslar engellenebilir.

Teşekkür

Bu çalışmada Çanakkale Milli Eğitim Müdürlüğü'ne sunmuş olduğu imkânlar ve çalışmanın uygulanmasına göstermiş olduğu destek için teşekkür ederiz.

Kaynaklar

- Boon H., Brown L., Tsey K., Speare R., Pagliano P., Usher K., Clark B., (2011), *School Disaster Planning For Children With Disabilities a Critical Review of The Literature*, *International Journal of Special Education* 26 (3).
- Demirci E., (2010) İTÜ Ayazağa Kampüsü İçin Örnek Acil Durum Yönetimi Planının Hazırlanması ve CBS Ortamına Aktarılması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Erkal T., Değerliyurt M., (2009), *Türkiye'de Afet Yönetimi*, Doğu Coğrafya Dergisi 14 (22).
- Ergünay O., Gülkan P. ve Güler H., (2008), *Deprem Terimleri Açıklamalı Sözlük. Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, T.C. İçişleri Bakanlığı Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı.
- Ergünay, O., (2002), *Afete Hazırlık ve Afet Yönetimi*, Türkiye Kızılay Derneği Genel Müdürlüğü Afet Operasyon Merkezi (AFOM).
- Işık Ö., Aydınlioğlu H., Koç S., Gündoğdu O., Korkmaz G., Ay A., (2012), *Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri*, Okmeydanı Tıp Dergisi.
- JICA Türkiye Ofisi, (2006), *Afet Yönetiminin Temel İlkeleri*, JICA Türkiye Ofisi Yayınları.
- Kadioğlu M., (2008), *Modern, Bütünleşik Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, T.C. İçişleri Bakanlığı Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı.
- Özmen B., Gerdan S., Ergünay O., (2014), *Okullar için Afet ve Acil Durum Yönetimi Planları*
- Şahin N., (2009), *Afet Yönetimi ve Acil Yardım Planları*, TMMOB İzmir Kent Sempozyumu.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2013), *Afet Müdahale Planı*.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2013), *Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Planı Hazırlama Kılavuzu*.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2013), *On Adımda Okul Afet ve Acil Durum Yönetimi Planı Hazırlama Kılavuzu*.
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, (2004), *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü*.